

Feledhetetlen könyv

Burány Nándor

HEINRICH BÖLL: MAGUKRA MARADTAK, EURÓPA KÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 1959.

A nagy gaztett régen befejeződött, a tömegsírok dombjait és a gyújtótáborok udvarait régen benőtte a fű, a régi harc-tereken megint békét aratnak az évek. Tizenöt éve béke van, de az árnyékok, a legyilkoltak elégettek, elevenen eltemettek továbbra is itt járkálnak az árvák és özvegyek életében...

Hogyan öregszenek meg az özvegyek és mivé nőnek föl a hadiárvák? Ki biztosítja, hogy nem jutnak az apjuk tragikus sorsára? Ki szavatolja ezt? Hiszen éppen az özvegyek, a kenyérkereső, családfő nélkül maradtak törődhetnek legkevesebbet az élet nagy hajszájában gyerekük nevelésével?

Ezeket az egymásra torló, véget nem érő kérdéseket veti föl bennük az *Adám, hol voltál* című regény írójának, Heinrich Böllnek második magyarul megjelent regénye, a *Magukra maradtak*.

Erdemes ideírni, mert nem pusztán adat, hogy a könyvet németül 1954-ben adták ki, cselekménye pedig 1952-ben játszódik le. Az író tehát azt az általa-

kuló, megformálatlan életet választotta regénye nyersanyagául, amely napról napra körülveszi. Ritka csak igazán nagy tehetségű és igényű írókra jellemző ez a merész mába-markolás.

Böll nem veszik el a felszín bizonytalan csillogásában; mint eddigi könyveivel, ezzel is bebizonyítja, hogy az értelem kérdéseire lenn, az élet legmélyén keresi a feleletet. A leghéköznapiabb, a legélethebb élet vérkeringését érezzük pátosztalan hangon megírt újabb regényében is.

Sötét ez a könyv, végtelenül pesszimista. Néhol talán már majdnem embertelen. Pedig Böll láthatóan az embert keresi, az emberséget. A háborúban nem találhatta és most is elkeseredve látja, hogy az emberek kiölik egymásból az emberséget.

Igaz, a háború árnyéka még itt is jelen van.

Két özvegyen maradt, férfítól-férfiig, ágytól-ágyig sodródó asszony, egy-egy árva, koravén kisgyerek és Albert bácsi, a regény sok degenerált alakja közt az egyetlen pozitív, egyensúlyát és emberségét még megőrző felnőtt. Ő ott volt barátjának, a költőnek, az egyik özvegy férjének, az egyik árva apjának halálánál.

Nem valami hősiességben esett el a költő, egy tiszt buta gögje, büszkesége, sértett önérzete, fölényessége küldte a halálba. És ez a tisztecske, Gäseler jön most sok évvel az események után, hogy udvaroljon a költő özvegyének.

Visszataszítóan naturalista részletek vannak ebben a könyvben. De meg kell érteni az író, az íróban az embert aki nem tudja fékezni magában az undort az emberi aljasság páratlan megnyilvánulásai láttán. Nyilván szimbólikus az a meggondoltan és szándékosan aprólékos naturalizmussal leírt éttermi jelenet is, amikor Martin, a költő árva kistfia hányingert kap, kimegy a WC-be, ökrendezi és amikor támolyogva visszatér, akkor hányja ki az asztalok közt az ebédet, ízléstelennek tűnik? Mint sok minden az életben is.

Oldalakon keresztül ecseteli ezt a helyzetet az író, plasztikussá teszi és központi helyre állítja az így kialakított hangulatot.

És alighanem itt, ebben a hangulatban kell a regény kulcsát is keresni.

Mert Albert felismeri Gäselerben barátja gyilkosát, a pökhendi katonatisztet, közli ezt a felismerést a költő özvegyével, de ha egy pillanatra felébred is bennük a hosszú érzése, mégis a keserűség és fásultság kerekedik felül. A bosszú szálainak szövése izgalmas mesét nyújthatna a regénynek, tartalmat is talán. De mi értelme volna ebben a helyzetben megbosszulni a gyilkost?

A bosszú nem ad igazi emberi élet-tartalmat, ezt tudja Heinrich Böll. De a bosszú helyett nem ad nekik mást. Az egész regény folyamán iránytű nélkül vegetálnak.

Egy kicsit az asszonyok regénye ez a könyv, a családfő nélkül magukra maradt családoké. A gyerekek tragédiáján a bosszú már nem sokat változtatna. Hat vagy tíz éves korukban közös szo-

bában nyomorognak az anyjukkal, és éjjel, mikor az az ismeretlen férfivel egyesül, ők szófogadóan a fal felé fordulnak, ahonnan régi rámában „egy mosolygó pipázó fiatalember”, az édesapjuk képe néz vissza rájuk.

Nem bosszúvágyat kell nekik adni, inkább emberséget. De kitől kaphatnák ezt, hiszen az anyjukból már mind kiölték?

Ki felelhet? Az író erejéből mintha nem futna erre. Vagy úgy gondolja, hogy ez már nem az ő dolga, hanem a német népé, az egész emberiségé? Ő megvilágította a kérdést, hitelesen megrajzolta a helyzetet, úgy, ahogy azt előtte a háború utáni irónemzedék egyetlen tagja sem tette.

Böll írásművészete „szorosan hozzá idomul mondanivalójához. Könyvében az aprólékos pontossággal leírt naturalista részletek vannak túlsúlyban. Noha sokat foglalkozik a két özvegy szexuális életével, mégsem csillan föl sehol egy pillanatnyi öröm, gyöngédség, gyönyör, mindig csak a néhol már Sartre-ra emlékeztető, undor, iszonyat, megalázás és durvaság.

Elmondhatnánk még erről a könyvről, hogy szereplői, a mi kortársaink, páratlanul plasztikusak, hogy a légkör, amiben mozognak, annyira tökéletes, hogy sem hozzátenni nem lehetne, sem elvenni belőle, hogy az első oldalon kialakult ritmus egyetlen törés nélkül vonul végig a regényen, hogy — amit pl. Leonhard Frank regényeiről nem igen mondhatunk — egyetlen politikai szóban sem fordul elő benne sem keleti, sem nyugati, hogy modern elbeszélő irodalom legújabb ábrázolási eszközeit, szerkesztési módját és stíluslemeit használja.

Dehát erről úgysem lehetne eleget és eléggé elfogulatlanul írni, el kell olvasni...